

Monumentnummer*: 532474

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijksmonument
Inschrijving register* 11 november 2016
Kadaster deel/nr 82931/119

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*
Doornenburg	Lingewaard	Gelderland

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Doornenburg	B			1142
Doornenburg	B			1141

*Omschrijving***

Kazematten / Escarpgalerij / Caponnières en Verbindingsgangen / Poternes.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

De KAZEMATTEN / ESCARPGALERIJ, CAPONNIÈRES EN VERBINDINGSGANGEN / POTERNES van Fort Pannerden liggen in aaneengesloten vorm rond het fortgebouw in een in essentie vijfhoekig patroon, of vormen er de verbindingen mee. Eén hoek (noord) van de vijfhoek is haaks, twee andere zijn enigszins stomp en twee zijn (zeer) stomp. De beide zuidwestelijke gevels - ter weerszijden van een zeer stompe hoek - vormen een licht gebogen patroon. De haakse hoek gaat vergezeld van een tweetal, haaks op elkaar staande caponnières. Drie andere caponnières liggen aan de drie van de vier overige hoeken; aan de zeer stompe hoek tussen de licht gebogen gevels werd geen caponnière gebouwd. De beide caponnières aan de aanliggende geveleinden hebben geen zicht op elkaar en dekken elkaar dus niet. De lange gevels van de geschakelde kazematten vertonen tussen de vijf uitstekende geveldelen kenmerken van courtines. De uit schoon metselwerk opgetrokken courtines en caponnières rijzen ongeveer vijf meter op vanuit de droge gracht en zijn ongeveer halverwege voorzien van tientallen, deels gekoppelde, getoogde schietgaten van verschillend formaat. Deze waren bestemd voor geweervuur in de nabijverdediging. Tevens waren er schietopeningen voor mortiergeschut, maar deze zijn later - op één na - dichtgezet met baksteen. Ze zijn echter nog goed in de geveltoppen herkenbaar als 'inzetstukken'. In beperkte mate zijn resten van voorzieningen (waterafvoer e.d.) herkenbaar. In de noordoostgevel bevindt zich een iets verdiept gelegen, segmentboogvormige

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

toegangspoort, geflankeerd door extra schietgaten. Er is een onopvallende, tweede toegang / uitgang in de gevel aan de Waalzijde, ongeveer onder de Waalbatterij. Het metselwerk bevat op meerdere plaatsen kleine, ronde openingen en eindigt met een brede rollaag. In het metselwerk zijn bij de restauratie sporen van beschietingen in de Tweede Wereldoorlog gehandhaafd. Bovenop de courtines en caponnières ligt een aarddekking, die zich naar achteren voortzet tot in en op de onbebouwde ruimte tussen de ring van kazematten en het fortgebouw. Van binnen bestaan de geschakelde kazematten uit een - effectief beschouwd - rond lopende gang, met dwars hierop ruimten met halfrond gesloten gewelven, elk voorzien van een of meer (getraliede), getoogde schietgaten met natuurstenen kozijnen. In de caponnières zet dit patroon zich voort, maar in een ongeveer hoefijzervormig (halfrond) plan. Onder de schietgaten in de caponnières liggen op verschillende plaatsen (gemetselde) geschutsbanken voor het opstellen van monden voor (flankerend) geschut. In de gangen en de ruimten verschillende ijzeren relictten als haken en ogen en luchtroosters, alsmede geschilderde opschriften (nummers van de ruimten), houten deuren, e.d. Het rondgaande systeem van geschakelde kazematten is een in Nederland zeldzaam verschijnsel. De kazematten / caponnières zijn met het fortgebouw verbonden door middel van (met aarde gedekte,) gemetselde VERBINDINGSGANGEN / POTERNES. De poternes zijn verschillend van lengte (van enkele meters tot ongeveer 15 m) en drie à vier meter breed. Ze kennen een van de kazematten naar het fortgebouw licht oplopend bodemprofiel. De overwegend in schoon metselwerk uitgevoerde poternes zijn halfrond gesloten en bezitten in de zijwanden hier en daar spaarvelden / nissen.

Waardering

De KAZEMATTEN / ESCARPGALERIJ, CAPONNIÈRES EN VERBINDINGSGANGEN / POTERNES van Fort Pannerden zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden, als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende circa 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van (inundatie en) accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een bouwwerk uit de periode ca. 1869-1872 en aangepast rond 1890, namelijk een bomvrij, deels met aardwerken bedekt en door een droge gracht en contrescarp / buitenmuur en -wal omgeven, rondlopend stelsel van geschakelde kazematten en gedekte gangen.

* Krijgshistorische en systeemwaarden, als onderdeel van een vooruitgeschoven deel van de verder vrijwel aaneengesloten militaire verdedigingslinie tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch. Deze bestond hoofdzakelijk uit een samenhangend systeem van inundatievelden en bijbehorende inundatiemiddelen en van schootsvelden. Dit systeem werd aangevuld met diverse, uit verschillende perioden daterende typen gebouwde of aangelegde (verdedigings)werken die dienden tot of bijdroegen aan afsluiting en verdediging van niet te inunderen terreinen of andere accessen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden, vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder met het er op meerdere plaatsen, ondergronds mee verbonden fortgebouw.

* Het bouwwerk is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de fysieke kenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding waren en het is zeldzaam of zelfs uniek voor wat betreft uitvoering vanwege de toepassing van de gesloten vorm met

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

voorzieningen voor nabijverdediging en mortieren. De inrichting van het verdedigingssysteem op basis van een rondgaand stelsel van kazematten is zeldzaam in Nederland.

* Het bouwwerk is gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen de hoofdzaken en belangrijke delen van de detaillering van de toestand in de jaren '90 van de 19de eeuw en schade uit de jaren 1940-1945 zijn bewaard of dankzij de restauratie zijn geconsolideerd.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie